

В. С. Прокопчук,

д. і. н., професор кафедри історії народів Росії і спеціальних історичних дисциплін, директор наукової бібліотеки Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка

НАУКОВА РОБОТА НАУКОВОЇ БІБЛІОТЕКИ КАМ'ЯНЕЦЬ-ПОДІЛЬСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ ІВАНА ОГІЄНКА

Розкрито окремі аспекти наукової роботи університетських книгозбірень на основі досвіду наукової бібліотеки Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, зокрема вивчення історії бібліотеки, персоналїстику, теорію і методику бібліотечної справи, співпрацю з провідними бібліотеками України і зарубіжжя.

Ключові слова: наукова бібліотека Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, наукова робота, історія бібліотеки, персоналїстика.

Бібліотека Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка була утворена на початку вересня 1918 р. і на 1 листопада – перший день занять – налічувала всього 1686 книг [1]. На заклик ректора професора Івана Огієнка «подарувати в бібліотеку університету книжок, що в їх тепер відчувається особлива потреба і що їх тепер не має змоги придбати навіть за великі гроші» (місто перебувало в оточенні ворожих військ й було відірване від центру. – **В. П.**), відгукнулися численні інституції, свідома інтелігенція. І вже на кінець 1919 р. книгозбірня налічувала близько 30 тис. документів, на початок 1921-го, час ліквідації університетів в Україні, реорганізації бібліотеки – 35 951 [2]. З огляду на обставини у червні-листопаді 1919 р. Кам'янець-Подільський був, по суті, столицею УНР. З бібліотекою пов'язали свою долю С. О. Сірополко, який очолював книгозбірню протягом листопада 1919 – травня 1920 рр., М. І. Ясинський та Л. Ю. Биковський – помічники бібліотекаря, тісно співпрацював з ними Іван Кривецький, який у лавах Української Галицької Армії перебував у Кам'янці-Подільському і разом з О. Назаруком редагував «Українську старину», працював на державній службі й отримав позитивну резолюцію на заяві Ю. Іванов-Меженко, однак політична й військова ситуація завадила йому приступити до роботи. Їхня участь у комплектуванні, організації діяльності бібліотеки забезпечила їй статус фундаментальної та роль центральної державної бібліотеки УНР. Тут С. О. Сірополко продовжив бібліотекознавчі дослідження, переклав українською й опублікував науково-популярну працю «Народні бібліотеки» [3], а Л. Ю. Биковський та М. І. Ясинський започаткували наукову діяльність, яка згодом винесла їх на вершину бібліотекознавства, бібліографознавства.

Уже 1923 р. бібліотека мала статус наукової [4]. 1 червня 1948 р. в списку наукових бібліотек УРСР з'явилася також бібліотека Кам'янець-Подільського учительського інституту, фонд якої становив тоді 11 382 документи, 4 бібліотекарі обслуговували 349 читачів [5]. З отриманням університетом рівня національного відповідно до нового його статуту, ухваленого на зборх колективу 20 лютого 2008 р., бібліотеці повернуто втрачений внаслідок низки закриттів цей високий статус.

Сьогодні наукова бібліотека Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка стала своєрідною інформаційною корпорацією, що об'єднує 18 окремих абонементів, читальні зали, має фонд 1 млн 100 тис. документів, обслуговує 10 тис. користувачів і поряд з іншими напрямками розгортає й наукову роботу. Нове положення про бібліотеку визначило не тільки мету, завдання, форми і методи, а й основні напрями наукової праці колективу, суть яких – підвищення наукового рівня методичної, бібліографічної діяльності, організації науково-дослідницької роботи в царині книгознавства, бібліотекознавства.

Розуміємо, що наукову роботу можуть вести тільки добре підготовлені кадри, тому дбаємо про посилення професійного потенціалу, освіту й самоосвіту працівників. Уведено посаду вченого секретаря, організовано роботу школи передового бібліотечного досвіду з основ наукового дослідження, двома турами курсів за участі Хмельницького обласного інституту післядипломної педагогічної освіти здійснено підвищення кваліфікації усіх працівників й атестовано дві третини з них. У бібліотеці діє школа молодих бібліотекарів, проведено цикл практичних занять і консультацій з опанування комп'ютерною технікою, раз на квартал проходять фахові семінари за участі керівників усіх бібліотечних підрозділів.

Основні напрями науково-дослідної роботи бібліотеки:

1. Вивчення більш ніж 90-річного досвіду функціонування бібліотеки.

Працюємо з джерелами як Центрального державного архіву вищих органів влади і управління України, так і Державного архіву Хмельницької області, архіву Управління Служби безпеки України в Хмельницькій області, літературою, науковими збірниками і періодикою 1918 р. – початку ХХІ ст., провели анкетне опитування ветеранів, збір спогадів, документів і світлин. У результаті вийшов друком ілюстрований і супроводжений пакетом документальних додатків нарис з історії бібліотеки на 14 друкованих аркушах, авторами якого є директор і вчений секретар наукової бібліотеки [6].

Історія бібліотеки знайшла відображення в низці публікацій, окремому розділі нарису з історії Кам'янець-Подільського національного університету [7].

2. Персоналістика.

Значну увагу приділяємо життю і діяльності найвідоміших працівників бібліотеки – її фундаторам, творцям: першому керівнику фундаментальної бібліотеки Івану Григоровичу Сливці, учителю і соратнику професора І. Огі-

єнка, С. О. Сірополку, Л. Ю. Биковському, М. І. Ясинському, які протягом 1919–1920 рр. працювали в університетській книгозбірні, розкриттю їх внеску у становлення бібліотеки і її ролі в зародженні й розгортанні наукових досліджень цих всесвітньо-відомих бібліотекознавців, бібліографів [8].

3. Питання теорії й методики бібліотечної справи розглядалися на двох конференціях – регіональній «Роль бібліотеки вищого навчального закладу в інформаційній підтримці освіти та науки на сучасному етапі» (2006) та міжнародній «Бібліотека вищого навчального закладу – центр науково-інформаційного забезпечення підготовки національних кадрів» (2007). Матеріали цих конференцій, як й інші дослідження, ввійшли до збірника «Наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету: Серія: Бібліотекознавство. Книгознавство», перший випуск якого вийшов друком 2008 року й того ж року отримав реєстраційне свідоцтво Мініюсту України. До нього увійшли праці 54 авторів, присвячені 135-річчю від дня народження Степана Сірополка, видатним постатям у царині бібліотечної справи Л. Биковському, І. Кривецькому, І. Огієнку, М. Ясинському, Ю. Сіциському, історії й різнобічному організаційному й методичному досвіду провідних книгозбірень України, питанням бібліотечного краєзнавства, тенденціям і перспективам розвитку університетських бібліотек, оновленню бібліотечних технологій. Збірник умістив передрук посібника С. О. Сірополка «Народні бібліотеки: організація і техніка» із супроводжувальною статтю Т. І. Ківшар, доктора історичних наук, професора [9] низку рецензій, документів, хроніку функціонування бібліотеки.

Традиція проведення всеукраїнських і міжнародних бібліотекознавчих конференцій знашла продовження: 7–8 жовтня 2010 р. проведено чергову міжнародну наукову конференцію на тему «Роль і функції бібліотек вищих навчальних закладів у контексті модернізації вищої освіти».

Наукові дослідження ми спрямовуємо на пошук ефективних методів інформаційного забезпечення навчально-виховного процесу. Вироблено порядок проведення моніторингу книгозабезпечення, критерії аналізу, структуру облікових таблиць, і за результатами моніторингу комплектується фонд. З вересня 2007 р. функціонує комп'ютерна читальна зала, бібліотека електронних видань налічує понад 5 тис. назв підручників, посібників, монографій, інших видань. Поглиблюємо аналіз і розкриття нещодавно повернутого нам фонду рідкісних видань, який налічує більше ніж 27 тис. документів XVIII – початку XX ст., забезпечили пошуковців довідково-інформаційним апаратом – абетковим і систематичним каталогом, низкою тематичних картотек, покажчиком публікацій в «Подольських єпархиальних ведомостях» за 1862–1905 рр., описом газетних колекцій за 1917–1920 рр., яких налічується близько 40 назв; на веб-сторінці і в «Студентському меридіані» – університетській газеті ведемо постійні рубрики «Нові надходження», «На допомогу досліднику», «Каталог виставки», «Комп'ютерний читальний зал» тощо. Зазначений пошук, його теоретичне осмислення знаходять відображення в наукових дослідженнях і публікаціях працівників бібліотеки [10].

4. Важливим напрямом наукової роботи колективу є пошук і **теоретичне обґрунтування ефективних форм удосконалення науково-бібліографічної діяльності**, інформаційної підтримки наукових досліджень викладачів, студентів, магістрантів, аспірантів і докторантів.

Про його результати свідчить динаміка бібліотечної видавничої роботи. Бібліотека веде серійні випуски «Бюлетеня з проблем вищої школи», який крім інших фіксує науково-методичні праці викладачів університету за попередній рік, «Календаря знаменних і пам'ятних дат університету», що вміщує довідки і бібліографії ювілярів, вийшли друком десять випусків біобібліографічних показників серії «Постаті в освіті і науці», присвячені колишньому ректорові І. В. Іваху, докторам наук І. М. Конету, П. І. Свідеру, професорам П. С. Каньосі, Г. П. Ткачук, Є. І. Сохацькій, П. Д. Плахтію та іншим. За бібліографічної підтримки бібліотеки видаються ще дві серії бібліографій – «Видатні випускники Кам'янець-Подільського національного університету ім. Івана Огієнка» (серію веде ректор професор О. М. Завальнюк, здійснено три випуски, присвячені доктором наук, професором В. С. Степанкову, П. С. Атаманчуку, В. С. Прокопчуку) і «Наукові школи університету» (серію веде науково-дослідний сектор, завідувач доктор фізико-математичних наук, професор І. М. Конет, здійснено 6 випусків).

Колективними зусиллями ректора університету професора О. М. Завальнюка – дослідника проблем становлення і розвитку вищої освіти в Україні 1917–1920 рр., та працівників бібліотеки підготовлено бібліографічний показник праць з історії Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка за 1918–2008 рр., який вийшов друком у вересні 2009 р. [11]. Видання містить вступну статтю О. М. Завальнюка – історіографічний огляд напрацювань з історії університету, 1608 бібліографічних позицій з історії закладу і його структурних підрозділів, розташованих у хронологічній послідовності, іменний показник. Серед дослідників минулого ВНЗ найбільшою кількістю публікацій відзначається П. С. Атаманчук, Л. В. Баженов, І. С. Винокур, А. П. Гавришук, О. М. Завальнюк (242 позиції), Л. А. Коваленко, О. Б. Комарніцький, І. М. Конет, А. О. Копилов, І. І. Огієнко, М. Б. Петров, В. С. Прокопчук, І. В. Рибак, В. О. Савчук, П. І. Свідер, Є. І. Сохацька, В. С. Степанков, А. Ю. Суровий, А. Г. Філінюк, О. М. Федьков та інші.

5. Співпраця з провідними книгозбірнями краю, України, зарубіжжя.

На договірних засадах побудовано взаємини з вишівськими бібліотеками Хмельниччини, зокрема науковими бібліотеками Хмельницького національного університету, Хмельницького університету управління і права, Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії. У царині наукової роботи зусилля спрямовані на видання спільних наукових, науково-методичних збірників, проведення спільних науково-практичних конференцій, семінарів.

Договором з Хмельницькою обласною універсальною науковою бібліотекою імені М. Островського передбачено випуск спільних покажчиків краєзнавчої літератури з огляду на розпочату в Україні роботу з підготовки і видання історії міст і сіл у новій редакції.

З Державною науково-педагогічною бібліотекою України імені В. О. Сухомлинського укладено договір про розпис наукових збірників університету з питань педагогіки для паперової та електронної версії українського реферативного журналу «Джерело».

У 2006 р. започатковано співпрацю з відділом бібліографії і краєзнавства Російської національної бібліотеки, яка 2007 р. знайшла юридичне закріплення в договорі. Відповідно до нього створюємо умови для роботи працівників РНБ з рідкісними виданнями нашої бібліотеки для розпису «Обзоров Подольской губернии за 1871–1912 гг.», вони ж надають нам бібліографічну підтримку у пошуку матеріалів для дисертаційних досліджень.

Спільно готуємо покажчик матеріалів, уміщених у дванадцяти випусках «Трудов Подольского епархиального историко-статистического комитета» протягом 1876–1916 рр., які згодом будуть також включені до бібліографічного покажчика «Трудов», що видавалися усіма єпархіями Російської імперії. Здійснено обмін делегаціями, російські колеги взяли участь у проведеній нами 2007 р. міжнародній науковій конференції «Бібліотека вищого навчального закладу – центр науково-інформаційного забезпечення підготовки національних кадрів», опубліковано власні дослідження у збірнику наукових праць університету [12].

Вважаємо, що наукова діяльність університетських бібліотек, як і інші напрями роботи, потребує більшої підтримки з боку Міністерства освіти і науки України, і насамперед своєчасного нормативного забезпечення усіх бібліотечних процесів.

Для прикладу: сьогодні немає чітких критеріїв і порядку реорганізації діючих бібліотек у наукові; потребує перегляду і врахування набутого досвіду наукової роботи типове положення про наукові бібліотеки вищих навчальних закладів; досі вишівські бібліотеки не отримали нового Держстандарту з бібліографічного опису, рекомендацій щодо його впровадження; інколи місяцями доводиться чекати наказу чи листа МОН України про зміни в оплаті праці, передбачені постановою Кабінету Міністрів України, і, схоже, такі документи з'являються тільки під тиском часу і незадоволення людей.

Посилення уваги до життя і діяльності бібліотек ВНЗ, організаційно-нормативна, науково-методична й матеріально-фінансова підтримка зробила б наші зусилля в царині наукових бібліотекознавчих досліджень, як й інформаційного забезпечення навчально-виховного й науково-методичного процесу, більш ефективними, відповідними вимогам Болонської декларації.

Література

1. *Геринович, В. О.* До історії Кам'янець-Подільського інституту народної освіти / В. О. Геринович // Записки Кам'янець-Подільського інституту народної освіти. – Кам'янець-Поділ., 1927. – Т. 2. – С. 6.
2. Там само. – С. 18.
3. *Сірополко С.* Народні бібліотеки: організація та техніка бібліотечного діла / С. Сірополко // Наук. пр. Кам'янець-Поділ. нац. ун-ту: Сер. Бібліотекознавство. Книгознавство / Кам'янець-Поділ. нац. ун-т, Наук. б-ка. – Кам'янець-Поділ. : К-ПНУ, 2008. – Вип. 1. – С. 344–366.
4. Державний архів Хмельницької області. – Ф. Р. 302. – Оп. 1. – Спр. 366. – Арк. 107.
5. Центральний державний архів вищих органів влади і управління України. – Ф. р. 582. – Оп. 10. – Спр. 315. – Арк. 23.
6. *Прокопчук, В. С.* Бібліотека Кам'янець-Подільського національного університету: роки становлення й розквіту : іст. нарис / В. С. Прокопчук, Л. Ф. Філінюк ; Кам'янець-Поділ. нац. ун-т, Наук. б-ка. – Кам'янець-Поділ. : Аксіома, 2009. – 284 с. : іл.
7. *Ляхоцький, В. П.* Книга творить людину...: (сторінки з літопису заснування університетської бібліотеки в Кам'янці-Подільському) / В. П. Ляхоцький // Наук. пр. Кам'янець-Поділ. нац. ун-ту: Сер. Бібліотекознавство. Книгознавство / Кам'янець-Поділ. нац. ун-т, Наук. б-ка. – Кам'янець-Поділ. : К-ПНУ, 2008. – Вип. 1. – С. 88–99 ; *Прокопчук, В. С.* Бібліотека Кам'янець-Подільського національного університету: етапи розвитку, стан і перспективи / В. С. Прокопчук // Наук. пр. Кам'янець-Поділ. нац. ун-ту: Сер. Бібліотекознавство. Книгознавство / Кам'янець-Поділ. нац. ун-т, Наук. б-ка. – Кам'янець-Поділ. : К-ПНУ, 2008. – Вип. 1. – С. 99–105 ; *Філінюк, Л. Ф.* З історії бібліотеки Кам'янець-Подільського інституту народної освіти / Л. Ф. Філінюк // Наук. пр. Кам'янець-Поділ. нац. ун-ту: Сер. Бібліотекознавство. Книгознавство / Кам'янець-Поділ. нац. ун-т, Наук. б-ка. – Кам'янець-Поділ. : К-ПНУ, 2008. – Вип. 1. – С. 159–170 ; *Пархоменко, В. М.* З історії бібліотеки Кам'янець-Подільського державного педагогічного університету / В. М. Пархоменко // Освіта, наука і культура на Поділлі : зб. наук. пр. – Кам'янець-Поділ. : К-ПДПУ ; ІВВ, 1998. – Т. 1. – С. 60–62 ; *Бібліотека / Кам'янець-Подільський національний університет.* – К. : Логос Україна, 2008. – С. 126–137.
8. *Прокопчук, В. С.* Брусилівський учитель І. Г. Сливка – сподвижник І. І. Огієнка у творенні бібліотеки Кам'янець-Подільського державного українського університету / В. С. Прокопчук // Житомиру-1125 : матеріали всеукр. наук.-краєзн. конф., присвяч. 1125-річчю заснування м. Житомира, (6–8 жовт. 2009 р.) / голов. ред. М. Ю. Костриця. – Житомир : М. Косенко, 2009. – С. 321–329. – (Наук. зб. «Велика Волинь: праці Житомирського науково-краєзнавчого товариства дослідників Волині» ; вип. 42).
9. *Ківшар, Т. І.* Праця С. Сірополка «Народні бібліотеки. Організація та техніка бібліотечного діла» (Кам'янець-Подільський, 1919) у контексті розвитку українського бібліотекознавства / Т. І. Ківшар // Наук. пр. Кам'янець-Поділ. нац. ун-ту: Сер. Бібліотекознавство. Книгознавство / Кам'янець-Поділ. нац. ун-т, Наук. б-ка. – Кам'янець-Поділ. : К-ПНУ, 2008. – Вип. 1. – С. 19–22.
10. *Крючкова, Н. Д.* Відділ рідкісних видань – найцінніше надбання бібліотеки Кам'янець-Подільського університету / Н. Д. Крючкова // Наук. пр. Кам'янець-Поділ. нац. ун-ту: Сер. Бібліотекознавство. Книгознавство / Кам'янець-Поділ. нац. ун-т, Наук. б-ка. – Кам'янець-Поділ. : К-ПНУ, 2008. – Вип. 1. – С. 243–247 ; *Бунда, В. М.* Діяльність бібліотеки Кам'янець-Подільського національного університету з інформаційної підтримки освіти та науки

(1918–2005 рр.) / В. М. Бунда // Наук. пр. Кам'янець-Поділ. нац. ун-ту: Сер. Бібліотекознавство. Книгознавство / Кам'янець-Поділ. нац. ун-т, Наук. б-ка. – Кам'янець-Поділ. : К-ПНУ, 2008. – Вип. 1. – С. 279–291.

11. Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка (1918–2008) : бібліогр. покажч. / Кам'янець-Поділ. нац. ун-т ; [уклад.: Т. М. Опря, В. М. Пархоменко, Л. П. Савченко, Є. П. Сільвеструк ; редкол.: О. М. Завальнюк (голова), В. С. Прокопчук (відп. ред.) та ін.]. – Кам'янець-Поділ. : К-ПНУ, 2009. – 112 с.

12. *Леликова, Н. К.* Теоретические взгляды Льва Быковского в контексте развития всемирной науки о книге / Н. К. Леликова // Наук. пр. Кам'янець-Поділ. нац. ун-ту: Сер. Бібліотекознавство. Книгознавство / Кам'янець-Поділ. нац. ун-т, Наук. б-ка. – Кам'янець-Поділ. : К-ПНУ, 2008. – Вип. 1. – С. 34–42 ; *Раздорский, А. И.* Обзоры Подольской губернии за 1871–1912 гг. / А. И. Раздорский // Наук. пр. Кам'янець-Поділ. нац. ун-ту: Сер. Бібліотекознавство. Книгознавство / Кам'янець-Поділ. нац. ун-т, Наук. б-ка. – Кам'янець-Поділ. : К-ПНУ, 2008. – Вип. 1. – С. 194–204 ; *Шилов, Д. Н.* Материалы к «Русскому провинциальному некрополю» / Д. Н. Шилов // Наук. пр. Кам'янець-Поділ. нац. ун-ту: Сер. Бібліотекознавство. Книгознавство / Кам'янець-Поділ. нац. ун-т, Наук. б-ка. – Кам'янець-Поділ. : К-ПНУ, 2008. – Вип. 1. – С. 204–220 ; *Маслова, А. Н.* Краеведческая библиография в Российской Федерации: состояние и проблемы / А. Н. Маслова // Наук. пр. Кам'янець-Поділ. нац. ун-ту: Сер. Бібліотекознавство. Книгознавство / Кам'янець-Поділ. нац. ун-т, Наук. б-ка. – Кам'янець-Поділ. : К-ПНУ, 2008. – Вип. 1. – С. 220–227.